

**ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД  
«УЖГОРОДСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»  
ФАКУЛЬТЕТ ІСТОРІЇ ТА МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН  
Кафедра модерної історії України та зарубіжних країн**

**ЗАТВЕРДЖУЮ**

Декан факультету історії та  
міжнародних відносин

**Віталій АНДРЕЙКО**

«» 2025 року

**РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ**

**ГРОМАДЯНСЬКА ОСВІТА: ОСНОВИ ШКІЛЬНОГО КУРСУ (БАЗОВА  
СЕРЕДНЯ ОСВІТА)**

**Рівень вищої освіти:** перший (бакалаврський)

**Галузь знань:** 01 Освіта / Педагогіка

**Спеціальність:** 014 Середня освіта

**Предметна спеціальність:** 014.03 Середня освіта (Історія та  
громадянська освіта)

**Освітня програма:** Історія

**Статус дисципліни** обов'язкова

**Мова навчання** українська

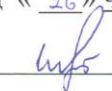
**Ужгород – 2025**

Робоча програма навчальної дисципліни «Громадянська освіта: основи шкільного курсу (базова середня освіта)» для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти галузі знань 01 Освіта / Педагогіка спеціальності 014 Середня освіта предметної спеціальності 014.03 Середня освіта (Історія та громадянська освіта), освітньої програми Історія.

**Розробник:** Шніцер І.О. – зав. каф., доцент кафедри модерної історії України та зарубіжних країн, факультету історії та міжнародних відносин ДВНЗ «УжНУ».

Робочу програму розглянуто та затверджено на засіданні кафедри модерної історії України та зарубіжних країн

протокол № 14 від « 26 » червня 2025 року

Завідувач кафедри  доц. Ігор Шніцер

Схвалено науково-методичною комісією факультету історії та міжнародних відносин

протокол № 7 від « 27 » червня 2025 року

Голова науково-методичної комісії  доц. Світлана МИШКО

## 1. Опис навчальної дисципліни

| Найменування показників                                                                                                                     | Розподіл годин за навчальним планом |                       |
|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------|-----------------------|
|                                                                                                                                             | Денна форма навчання                | Заочна форма навчання |
| Кількість кредитів ЄКТС – 4                                                                                                                 | Рік підготовки:                     |                       |
| Загальна кількість годин – 120<br>Курсова робота – 30 год.                                                                                  | IV                                  | IV                    |
| Кількість модулів – 1<br>Тижневих годин для денної форми навчання: 2,6 год.<br>аудиторних – 44 год.<br><br>Вид підсумкового контролю: іспит | Семестр:                            |                       |
|                                                                                                                                             | VII                                 | VII                   |
|                                                                                                                                             | Лекції:                             |                       |
|                                                                                                                                             | 20                                  | 6                     |
|                                                                                                                                             | Практичні (семінарські)             |                       |
|                                                                                                                                             | 24                                  | 6                     |
|                                                                                                                                             | Лабораторні:                        |                       |
|                                                                                                                                             |                                     |                       |
| Форма підсумкового контролю: усна                                                                                                           | Самостійна робота:                  |                       |
|                                                                                                                                             | 46                                  | 78                    |

## 2. МЕТА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

**Метою** дисципліни «Громадянська освіта: основи шкільного курсу (базова середня освіта)» є ознайомлення здобувачів освіти з теоретичними та практичними засадами шкільної громадянської освіти на рівні базової середньої освіти, спрямованої на формування й розвиток в учнів громадянських компетентностей. Зазначені компетентності забезпечують утвердження та захист державності й демократичних засад суспільства, здатність відстоювати власні права, усвідомлено й відповідально виконувати громадянські обов'язки, брати відповідальність за власне життя, налагодження конструктивних взаємин у сім'ї та активну участь у житті територіальної громади.

**Предметом** вивчення дисципліни є теоретичні засади, змістове наповнення, методики викладання та практичні аспекти громадянської освіти на рівні базової середньої освіти, орієнтовані на формування в учнів демократичної свідомості, громадянської компетентності, відповідальної соціальної та правової поведінки, поваги до прав людини, демократичних цінностей і культурного різноманіття.

Програма шкільного предмета «Громадянська освіта» на рівні базової середньої освіти передбачає вивчення курсу у 5 класі у рамках «Вступу до історії України та громадянської освіти» та впродовж 4-х років (6, 7, 8, 9 класи) в обсязі, визначеному Типовою освітньою програмою.

**Основними завданнями** дисципліни «Громадянська освіта: основи шкільного курсу (базова середня освіта)», що забезпечують досягнення мети та формування програмних результатів навчання є наступні:

1. забезпечити засвоєння здобувачами освіти теоретичних засад громадянської освіти та особливостей її реалізації на рівні базової середньої освіти відповідно до державних освітніх стандартів;
2. сформуванню розуміння змісту, структури, цілей і очікуваних результатів шкільного курсу «Громадянська освіта» (5 – 9 класи);
3. ознайомити здобувачів освіти з сучасними методиками, формами та технологіями викладання громадянської освіти на засадах компетентнісного, дитиноцентрованого й діяльнісного підходів;
4. розвинути здатність проєктувати й організовувати освітній процес з громадянської освіти з урахуванням вікових особливостей учнів, використовуючи різні види навчальної діяльності;
5. сформуванню вміння інтегрувати у навчальний процес питання прав людини, демократичних цінностей, верховенства права, національно-патріотичного виховання та формування громадянської, національної й культурної ідентичності;
6. сприяти розвитку здатності формувати в учнів критичне мислення, медіаграмотність, відповідальну соціальну та правову поведінку, культуру взаємоповаги й активної громадянської участі.

Відповідно до освітньої програми «Історія», вивчення дисципліни сприяє формуванню у здобувачів вищої освіти таких **компетентностей**:

**Інтегральної компетентності (ІК):** Здатність розв'язувати складні спеціалізовані завдання, що передбачає застосування концептуальних методів освітніх наук, предметних знань, психології, теорії та методики навчання і характеризується комплексністю та невизначеністю умов організації освітнього процесу в закладах загальної середньої освіти.

**Загальних компетентностей (ЗК):**

ЗК – 07. Здатність реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства; усвідомлення цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства та необхідності його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні;

ЗК – 08. Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та значення у розвитку суспільства, техніки і технологій;

ЗК – 10. Здатність поважати різноманітність і мультикультурність суспільства, усвідомлювати необхідність рівних можливостей для всіх учасників освітнього процесу.

ЗК – 11. Здатність ухвалювати рішення та діяти, дотримуючись принципу неприпустимості корупції та будь-яких інших проявів недоброчесності.

**Фахових компетентностей (ФК):**

ФК – 01. Здатність перенесення системи наукових знань у професійну діяльність та в площину навчального предмету;

ФК – 04. Здатність формувати і розвивати в учнів ключові та предметні компетентності засобами навчального предмету та інтегрованого навчання; формувати в них ціннісне ставлення, розвивати критичне мислення.

**Предметних (спеціальних) компетентностей (ПК):**

ПК – 02. Знання сучасних досліджень в галузі історії та громадянської освіти;

ПК – 04. Здатність інтегрувати набуті знання соціальних та гуманітарних наук в самостійну систему, виявляти цілісність знань та умінь;

ПК – 09. Знання нових підходів до шкільної історичної та громадянської освіти в умовах багатокультурного суспільства та процесу євроінтеграції.

### 3. ПЕРЕДУМОВИ ДЛЯ ВИВЧЕННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Передумовами вивчення навчальної дисципліни «Громадянська освіта: основи шкільного курсу (базова середня освіта)» є опанування таких освітніх компонентів (ОК) освітньої програми (ОП):

ОК 5 Вступ до предметної спеціальності вчителя історії та громадянської освіти.

ОК 15 Психологія.

ОК 17 Філософія.

### 4. ОЧІКУВАНІ РЕЗУЛЬТАТИ НАВЧАННЯ

Відповідно до освітньої програми «Історія», вивчення навчальної дисципліни повинно забезпечити досягнення здобувачами вищої освіти таких програмних результатів навчання (ПРН):

| Програмні результати навчання                                                                                                                                                                                                                                                                      | Шифр ПРН |
|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------|
| Демонструє знання історичної науки та громадянської освіти, оперує базовими категоріями та поняттями предметної спеціальності 014.03 Середня освіта (Історія та громадянська освіта) та імплементує здобуті знання у навчальну і практичну діяльність.                                             | ПРН 7    |
| Демонструє знання основних положень нормативно-правових документів щодо професійної діяльності, обґрунтовує необхідність використання інструментів демократичної правової держави у професійній та громадській діяльності та прийняття рішень на засадах поваги до прав і свобод людини в Україні. | ПРН 13   |
| Демонструє інтегроване мислення, пояснює цілісну картину суспільно-історичного розвитку через міжпредметні зв'язки.                                                                                                                                                                                | ПРН 15   |
| Цінує різноманіття та мультикультурність; уміє ідентифікувати себе у системах загальнолюдських і національних цінностей, керується в педагогічній діяльності принципами толерантності, діалогу й співробітництва                                                                                   | ПРН 20   |
| Знає основи запобігання корупції, суспільної та академічної доброчесності на рівні, необхідному для формування нетерпимості до корупції та проявів недоброчесної поведінки серед здобувачів освіти та вміє застосовувати їх в професійній діяльності.                                              | ПРН 22   |

Очікувані результати навчання, які повинні бути досягнуті здобувачами освіти після опанування навчальної дисципліни «Громадянська освіта: основи шкільного курсу (базова середня освіта)»:

| Очікувані результати навчання                                                                                                                                                                                                                                             | Шифр ПРН |
|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------|
| Володіти знаннями історичної науки та громадянської освіти, вільно оперувати базовими категоріями та поняттями предметної спеціальності 014.03 Середня освіта (Історія та громадянська освіта) та вміти імплементувати здобуті знання у навчальну і практичну діяльність. | ПРН 7    |
| Володіти знаннями основних положень нормативно-правових документів щодо професійної діяльності, вміти обґрунтовувати                                                                                                                                                      | ПРН 13   |

|                                                                                                                                                                                                                                                          |        |
|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------|
| необхідність використання інструментів демократичної правової держави у професійній та громадській діяльності та приймати рішення на засадах поваги до прав і свобод людини в Україні.                                                                   |        |
| Мати інтегроване мислення, вміння пояснювати цілісну картину суспільно-історичного розвитку через міжпредметні зв'язки.                                                                                                                                  | ПРН 15 |
| Цінувати різноманіття та мультикультурність; вміння ідентифікувати себе у системах загальнолюдських і національних цінностей, керуватися в педагогічній діяльності принципами толерантності, діалогу й співробітництва                                   | ПРН 20 |
| Знати основи запобігання корупції, суспільної та академічної доброчесності на рівні, необхідному для формування нетерпимості до корупції та проявів недоброчесної поведінки серед здобувачів освіти та вміння застосовувати їх в професійній діяльності. | ПРН 22 |

## 5. ЗАСОБИ ДІАГНОСТИКИ ТА КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ

### Засоби оцінювання та методи демонстрування результатів навчання

Засобами оцінювання та методами демонстрування результатів навчання з навчальної дисципліни є: практичні заняття, модульна контрольна робота, самостійна робота та іспит.

### Форми контролю та критерії оцінювання результатів навчання

Форми поточного контролю: виступи на практичних заняттях тощо. Контроль самостійної роботи здійснюється шляхом перевірки виконаних завдань на практичних заняттях, консультаціях.

Форма модульного контролю: письмові контрольні роботи. Модульний контроль складається з поточного контролю та модульного контрольного оцінювання.

Форма підсумкового семестрового контролю: екзамен в усній формі за екзаменаційними білетами.

### Розподіл балів, які отримують здобувачі вищої освіти (модуль 1)

| Поточне оцінювання та самостійна робота |    |    |    |    |    |    | Модульна контрольна робота | Сума |
|-----------------------------------------|----|----|----|----|----|----|----------------------------|------|
| T1                                      | T2 | T3 | T4 | T5 | T6 | T7 | 50                         | 100  |
| 3                                       | 8  | 7  | 8  | 8  | 8  | 8  |                            |      |

### Оцінювання окремих видів навчальної роботи з дисципліни

| Вид діяльності здобувача вищої освіти | Модуль 1  |                                       |
|---------------------------------------|-----------|---------------------------------------|
|                                       | Кількість | Максимальна кількість балів (сумарна) |
| Практичні                             | 12        | 30                                    |

|                            |   |     |
|----------------------------|---|-----|
| (семінарські) заняття      |   |     |
| Самостійна робота          | 1 | 20  |
| Модульна контрольна робота | 1 | 50  |
| Разом                      |   | 100 |

### Критерії оцінювання підсумкового семестрового контролю.

Відповідно до «Положення про порядок та методику проведення семестрових (курсових) екзаменів і заліків в Ужгородському національному університеті» (затверджено Наказом Ректора ДВНЗ «УжНУ» № 698/01-17 від 08.05.2015 р.), знання здобувачів оцінюється як з теоретичної, так і з практичної підготовки за такими критеріями:

**оцінку «відмінно» (90-100 балів, А)** заслуговує здобувач, який: - всебічно і глибоко володіє навчально-програмовим матеріалом; - вміє самостійно виконувати завдання, передбачені програмою, використовує набуті знання і вміння у нестандартних ситуаціях; - засвоїв основну і ознайомлений з додатковою літературою, яка рекомендована програмою; - засвоїв взаємозв'язок основних понять дисципліни та усвідомлює їх значення для професії, яку він набуває; - вільно висловлює власні думки, самостійно оцінює різноманітні життєві явища і факти, виявляючи особистісну позицію; - самостійно визначає окремі цілі власної навчальної діяльності, виявив творчі здібності і використовує їх при вивченні навчально-програмового матеріалу, проявив нахил до наукової роботи;

**оцінку «добре» (82-89 балів, В)** заслуговує здобувач, який: - повністю опанував і вільно (самостійно) володіє навчально-програмовим матеріалом, в тому числі застосовує його на практиці, має системні знання в достатньому обсязі відповідно до навчально-програмового матеріалу, аргументовано використовує їх у різних ситуаціях; - має здатність до самостійного пошуку інформації, а також до аналізу, постановки і розв'язування проблем професійного спрямування; - під час відповіді допустив деякі неточності, які самостійно виправив, добирає переконливі аргументи на підтвердження вивченого матеріалу;

**оцінку «добре» (74-81 бал, С)** заслуговує здобувач, який: - в цілому навчальну програму засвоїв, але відповідає на екзамені з певною кількістю помилок; - вміє порівнювати, узагальнювати, систематизувати інформацію під керівництвом викладача, в цілому самостійно застосовувати на практиці, контролювати власну діяльність; - опанував навчально-програмовий матеріал, успішно виконав завдання, передбачені програмою, засвоїв основну літературу, яка рекомендована програмою;

**оцінку «задовільно» (64-73 бали, D)** заслуговує здобувач, який: 8 - знає основний навчально-програмовий матеріал в обсязі, необхідному для подальшого навчання і використання його у майбутній професії; - виконує завдання непогано, але зі значною кількістю помилок; - ознайомлений з основною літературою, яка рекомендована програмою; - допускає на заняттях чи екзамені помилки при виконанні завдань, але під керівництвом викладача знаходить шляхи їх усунення;

**оцінку «задовільно» (60-63 бали, E)** – заслуговує здобувач, який: - володіє основним навчально-програмовим матеріалом в обсязі, необхідному для подальшого навчання і використання його у майбутній професії, а виконання завдань задовольняє мінімальні критерії. Знання мають репродуктивний характер;

**оцінка «незадовільно» (35-59 балів, FX)** – виставляється здобувачу, який: виявив суттєві прогалини в знаннях основного програмового матеріалу, допустив принципові помилки у виконанні передбачених програмою завдань;

**оцінка «незадовільно» (0-35 балів, F)** – виставляється здобувачу, який: - володіє навчальним матеріалом тільки на рівні елементарного розпізнавання і відтворення окремих фактів або не володіє зовсім; - допускає грубі помилки при виконанні завдань, передбачених програмою; - не може продовжувати навчання і не готовий до професійної діяльності після закінчення університету без повторного вивчення даної дисципліни.

При виставленні оцінки враховуються результати навчальної роботи здобувача протягом семестру.

**Таблиця відповідності оцінок за різними шкалами**

| <b>Сума балів за всі види навчальної діяльності</b> | <b>Оцінка ECTS</b> | <b>Оцінка за національною шкалою для екзамену</b>          |
|-----------------------------------------------------|--------------------|------------------------------------------------------------|
| 90-100                                              | A                  | відмінно                                                   |
| 82-89                                               | B                  | добре                                                      |
| 74-81                                               | C                  |                                                            |
| 64-73                                               | D                  | задовільно                                                 |
| 60-63                                               | E                  |                                                            |
| 35-59                                               | FX                 | незадовільно з можливістю повторного складання             |
| 0-34                                                | F                  | незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни |

## **6. ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ**

### **6.1. Зміст навчальної дисципліни**

#### **Тема 1. Вступ. Предмет, мета та завдання шкільної громадянської освіти на рівні базової середньої освіти.**

Актуальність, предмет та основоположні засади громадянської освіти на рівні базової середньої освіти. Мета та завдання громадянської освіти. Теоретичні основи курсу. Значення громадянської освіти для розвитку демократичних цінностей, правової культури, соціальної компетентності та громадянської ідентичності учнів 5 – 9 класів. Особливості громадянської освіти в НУШ.

Аналіз шкільних підручників з громадянської освіти для базової середньої освіти. Оцінювання доступності подачі матеріалу для учнів 5 – 9 класів, гендерної чутливості, культурної та етнічної різноманітності, а також відповідності актуальним суспільно-політичним реаліям та правовим змінам.

#### **Тема 2. Вступ до історії України та громадянської освіти. 5 клас.**

Людина, природа, суспільство та історія. Залежність життя людини від природи. Вплив географічного положення, клімату, доступу до природних ресурсів на спосіб життя і світогляд людей. Вплив діяльності людини на навколишнє середовище. Суспільство. Групи (спільноти) у суспільстві та їх види. Різноманітність у природі і суспільстві. Життя людини в громаді. Людина як особистість і особа. Людина як дійова особа історії. Історична особа. Гідність людини. Правила, яких необхідно дотримуватися в різних спільнотах.

Дослідження суспільства та історії. Інформація. Історичні джерела та їхні види (матеріальні/нематеріальні, текстововізуальні тощо). Способи нагромадження та пошуку інформації в різні часи. Розрізнення історико-культурних пам'яток, осіб, соціальних об'єктів та явищ за певними ознаками.



Історія як наука і навчальний предмет. Історичне мислення. Причини, привід, результати і наслідки історичних подій, явищ, процесів. Присутність минулого в сучасному громадському просторі (історичні пам'ятки, топоніміка, лексика, фольклор, соціальні практики тощо). Виявлення й прогнозування суспільних (історичних) змін. Залежність життя людини й суспільства від природних змін, науково-технічних винаходів і соціальних обставин.

Орієнтування в історичному часі та просторі. Робота з історичною картою (на прикладах карт з історії України різних періодів), порівняння інформації. Моє місто, селище, село на історичній карті

### **Тема 3. Культура. Суспільство. Особистість.**

6 клас : Людина – частина природи і суспільства. Самопізнання, індивідуальність, гідність і честь. Інтереси і світогляд. Я бережу природу. Родина, клас, громада, держава. Я вдома, у класі, в громаді, в державі. Ввічливість і взаємоповага. Основи шкільного етикету. Загальнолюдські цінності. Різноманітність і рівність. Норми та правила. Права і обов'язки.

7 клас : Культура та її види (матеріальна і духовна). Культурне розмаїття. Господарювання (економіка). Приватна власність. Людина і природа. Права і свободи людини. Класифікація прав людини та приклад (особисті (фізичні, громадянські) права людини; політичні права; соціальні та економічні права; культурні права, екологічні права). Свобода світогляду і віросповідання. Єдність прав і обов'язків. Людська гідність. Взаємоповага. Мої цінності, мета і мрії. Самоаналіз і саморозвиток. Особистісні якості. Внутрішня мотивація.

8 клас : Культура і суспільство. Базові компоненти культури: мова, цінності, норми. Домінуюча культура і субкультури. Суспільство. Структура суспільства. Соціальна стратифікація. Людина в суспільстві. Особистість. Соціалізація особистості. Роль сім'ї й однокласників як інститутів первинної соціалізації у процесі формування особистості.

9 клас : Культурні та соціальні аспекти взаємодії в суспільстві. Різноманітність культур. Вплив культурних відмінностей на взаємини між соціокультурними спільнотами. Релігійні та конфесійні особливості. Повага до звичаїв і традицій інших спільнот.

Роль індивіда в суспільстві. Громадянська відповідальність. Участь у громадських справах. Добрі практики. Кошти і справи. Державний бюджет. Роль податків у фінансуванні держави. Процес формування місцевого бюджету. Меценати і спонсори. Що таке підприємницька діяльність.

### **Тема 4. Мистецтво жити в суспільстві.**

6 клас : Мистецтво жити в суспільстві. Сфери життя суспільства: політична, економічна, соціальна, духовна. Взаємодія в суспільстві. Що таке права і обов'язки? Дружба, командна робота. Співпраця і конкуренція. Як дотримуватися академічної доброчесності. Моральні основи поведінки в суспільстві. Добро і зло. Повага. Відповідальність. Чесність. Справедливість. Як ухвалювати етичні рішення.

7 клас : Родина як мінісуспільство. Сім'я і шлюб. Подружжя. Батьківство і материнство. Права та обов'язки батьків і дітей. Родинні цінності і правила. Захист сім'ї в суспільстві і державі. Дитина – маленька людина. Поняття прав дитини. Право дітей на соціальний, правовий, економічний захист.

Громада. Історичний розвиток громади на теренах України. Громадський простір в минулому і сьогоденні. Доступність. Пам'ятки історії, культури, природи. Культурні та екологічні права й обов'язки людини і громадянина.

8 клас : Самореалізація і розвиток. Життєві цінності й пріоритети. Активна громадянська позиція. Мистецтво жити з іншими людьми та з іншими ідеями. Стереотипи. Упередження. Забобони. Здатність взаємодіяти.

Проблеми, з якими стикаються різні спільноти. Конфлікти та їх подолання. Способи подолання конфліктів. Війна як найжорсткіша форма конфлікту.

9 клас : Громадські об'єднання. Волонтерство. Свобода асоціації. Громадські організації та політичні партії в Україні. Молодіжні та дитячі організації в Україні. Громадянська участь і активізм. Роль волонтерства і соціальної активності.

Поняття і протидія корупції. Що таке корупція. Види корупції та її суспільна шкідливість. Виявлення, протидія і запобігання корупції. Система антикорупційних органів держави.

### Тема 5. Мистецтво жити в державі.

6 клас : Сутність держави. Головні ознаки держави. Державна влада. Адміністративний устрій. Головні цінності держави Україна. Поняття «громадянин» в давнину і в сьогоденні. Права та обов'язки громадян. Громадянська поведінка учні та шкільного колективу.

7 клас : Наша держава – Україна. Україна – молода держава з багатовіковою історією. Проголошення незалежності України. Державна символіка України. Конституція України. Державні органи влади та їх функції. Система органів державної влади в Україні. Верховна Рада України. Кабінет міністрів України. Місцеві державні адміністрації в системі державного управління. Суди та їх призначення. Президент України.

Місцеве самоврядування. Органи місцевого самоврядування та процес їх формування. Завдання і можливості органів місцевого самоврядування. Вплив місцевого самоврядування на життя громади.

8 клас : Громадянське суспільство і держава. Сутність громадянського суспільства та його інститути. Поняття і ознаки держави. Форми держави. Функції держави. Належність до громадянства

Демократичні цінності та інститути. Державна влада в демократичній державі. Електронне урядування в Україні. Партисипативна демократія участі. Інститути безпосередньої демократії в Україні. Он-лайн-сервіси, платформи та інструменти електронної демократії.

Право як нормативний регулятор суспільних відносин. Поняття про право та його джерела. Право і закон. Система права, основні галузі права. Правовідносини. Правова держава. Характеристика правової держави, демократія як її основа. Поняття про права, свободи та законні інтереси людини. Концепція прав людини: витоки, ключові цінності, еволюція (генеза). Охорона й захист людської гідності. Рівність. Справедливість. Права людини в умовах правового режиму воєнного стану. Міжнародне гуманітарне право та права людини.

9 клас : Взаємодія з органами влади. Поняття і види звернень громадян. Вимоги до оформлення, порядок і терміни розгляду звернень громадян. Електронні петиції. Анонімні звернення громадян. Виборні та призначувані органи влади. Активне і пасивне виборче право. Принципи виборчого права. Види виборчих систем. Законодавство України про вибори.

Захист прав, свобод та законних інтересів людини. Способи захисту прав. Як держава забезпечує захист прав людини. Система судів та правоохоронних органів. Роль міжнародних організацій у захисті прав людини.

## Тема 6. Мистецтво спілкування.

6 клас : Мистецтво жити в державі. Сутність держави. Головні ознаки держави. Державна влада. Адміністративний устрій. Головні цінності держави Україна. Поняття «громадянин» в давнину і в сьогоденні. Права та обов'язки громадян. Громадянська поведінка учні та шкільного колективу.

Мистецтво спілкування. Стили спілкування (дружнє, сімейне, ділове) та їхні особливості. Види спілкування. Слова, жести, міміка. Роль державної мови в спілкуванні. Правила безконфліктного спілкування. Довіра і взаємоповага у спілкуванні. Мова ворожнечі та її небезпека. Розпізнавання і вираження своїх емоцій. Значення емпатії у спілкуванні.

7 клас : Елементи спілкування. Відправник і отримувач. Повідомлення: зміст, форма, способи передачі інформації. Зворотній зв'язок. Мистецтво запитувати. Уміння висловлювати свої думки. Чітке формулювання. Аргументація. Висновки. Текстове і усне повідомлення. Мистецтво публічного виступу. Врахування особливостей аудиторії.

Спілкування в групах і колективах. Ролі лідера і членів команди. Як працювати над спільними завданнями. Командна мотивація. Відповідальність і толерантність. Вплив самовираження на взаємодію з іншими.

8 клас : Ефективна комунікація. Вербальні і невербальні засоби спілкування. Вміння сказати і вміння почути. Свобода слова і відповідальність. Право висловлювати свою думку, бути почутим. Блогер, інфлюенсер, лідер думок та їхня відповідальність. Спілкування онлайн. Соціальні мережі. Безпека в інтернеті.

Формування громадської думки. Інформація. Повідомлення та медіатексти. Засоби поширення інформації. Масмедіа в Україні. Обмеження свободи слова. Плюралізм думок. Маніпуляції і пропаганда. Способи маніпулювання інформацією. Ознаки пропаганди. Медіаграмотність. Інформаційна безпека.

9 клас : Спілкування та сучасні виклики. Інтернет і право. Кібербезпека, захист персональних даних. Право інтелектуальної власності. Авторське право. Академічна доброчесність. Плагіат.

Формальне і неформальне спілкування. Особливості та відмінності формального і неформального спілкування. Діловий етикет. Дрес-код. Як враховувати у спілкуванні різні культурні контексти. Мистецтво ведення переговорів. Техніки розв'язання конфліктів. Основи переговорного процесу. Як підготуватися до переговорів. Як досягти згоди.

## 6.2. Структура навчальної дисципліни

| Назви змістових модулів і тем                                                                    | Кількість годин       |              |                            |             |                         |                      |
|--------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------|--------------|----------------------------|-------------|-------------------------|----------------------|
|                                                                                                  | Форма навчання: денна |              |                            |             |                         |                      |
|                                                                                                  | Усього                | у тому числі |                            |             |                         |                      |
|                                                                                                  |                       | лекції       | Практичні<br>(семінарські) | лабораторні | Індивідуальна<br>робота | Самостійна<br>робота |
| 7-й семестр                                                                                      |                       |              |                            |             |                         |                      |
| Модуль 1                                                                                         |                       |              |                            |             |                         |                      |
| Тема 1. Вступ. Предмет, мета та завдання громадянської освіти на рівні базової середньої освіти. | 8                     | 2            |                            |             |                         | 6                    |
| Тема 2. Вступ до історії України та громадянської освіти. 5 клас.                                | 16                    | 2            | 4                          |             |                         | 10                   |
| Тема 3. Культура. Суспільство. Особистість.                                                      | 16                    | 4            | 4                          |             |                         | 8                    |
| Тема 4. Мистецтво жити в суспільстві.                                                            | 16                    | 4            | 4                          |             |                         | 8                    |
| Тема 5. Мистецтво жити в державі.                                                                | 17                    | 4            | 6                          |             |                         | 7                    |
| Тема 6. Мистецтво спілкування.                                                                   | 17                    | 4            | 6                          |             |                         | 7                    |
| Разом за модуль                                                                                  | 90                    | 20           | 24                         |             |                         | 46                   |

| Назви змістових модулів і тем                                                                             | Кількість годин        |              |                            |             |                         |                      |
|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------|--------------|----------------------------|-------------|-------------------------|----------------------|
|                                                                                                           | Форма навчання: заочна |              |                            |             |                         |                      |
|                                                                                                           | Усього                 | у тому числі |                            |             |                         |                      |
|                                                                                                           |                        | лекції       | Практичні<br>(семінарські) | лабораторні | Індивідуальна<br>робота | Самостійна<br>робота |
| 7-й семестр                                                                                               |                        |              |                            |             |                         |                      |
| Модуль 1                                                                                                  |                        |              |                            |             |                         |                      |
| Тема 1. Вступ. Предмет, мета та завдання шкільної громадянської освіти на рівні базової середньої освіти. | 9                      | 1            |                            |             |                         | 8                    |
| Тема 2. Вступ до історії України та громадянської освіти. 5 клас.                                         | 17                     | 1            | 2                          |             |                         | 14                   |
| Тема 3. Культура. Суспільство. Особистість.                                                               | 15                     | 1            |                            |             |                         | 14                   |
| Тема 4. Мистецтво жити в суспільстві.                                                                     | 16                     | 1            | 1                          |             |                         | 14                   |
| Тема 5. Мистецтво жити в державі.                                                                         | 16                     | 1            | 1                          |             |                         | 14                   |

|                                |           |          |          |  |  |           |
|--------------------------------|-----------|----------|----------|--|--|-----------|
| Тема 6. Мистецтво спілкування. | 17        | 1        | 2        |  |  | 14        |
| <b>Разом за модуль</b>         | <b>90</b> | <b>6</b> | <b>6</b> |  |  | <b>78</b> |

### 6.3. Теми практичних занять<sup>1</sup>

| №<br>з/п | Назва теми                                                | Кількість годин |          |
|----------|-----------------------------------------------------------|-----------------|----------|
|          |                                                           | денна           | заочна   |
| 1        | Вступ до історії України та громадянської освіти. 5 клас. | 4               | 2        |
| 2        | Культура. Суспільство. Особистість.                       | 4               |          |
| 3        | Мистецтво жити в суспільстві.                             | 4               | 2        |
| 4        | Мистецтво жити в державі.                                 | 6               | 1        |
| 5        | Мистецтво спілкування.                                    | 6               | 1        |
|          | <b>Разом</b>                                              | <b>24</b>       | <b>6</b> |

### 6.4. Самостійна робота

Самостійна робота з курсу «Громадянська освіта: основи шкільного курсу (базова середня освіта)» містить педагогічну складову.

| №<br>з/п        | Назва теми                                                                                                                             | Кількість годин |        |
|-----------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------|--------|
|                 |                                                                                                                                        | денна           | заочна |
| Модуль 1        |                                                                                                                                        |                 |        |
| 1               | Розробка тестів для поточного або підсумкового контролю знань учнів за темами, що вивчаються в шкільному курсі з громадянської освіти. | 20              | 20     |
| Разом за модуль |                                                                                                                                        | 20              | 20     |

### 6.5. Індивідуальні завдання (курсова робота)

Курсова робота виконується студентом відповідно до навчального плану. Вона спирається на вивчення текстів джерел та фахової літератури. Її виконання вимагає від студента не тільки знання джерельного матеріалу та фахової літератури, але й уміння проводити порівняльні, зіставні, текстологічні та інші дослідження, пов'язувати питання теорії з практикою, робити узагальнення, висновки. У процесі виконання курсової роботи здобувач повинен набути й закріпити такі навички: 1) роботи з текстами джерел та фаховою літературою; 2) систематизації, узагальнення та аналізу фактичного матеріалу з навчальної дисципліни. Виконання курсової роботи здійснюється під керівництвом викладача – керівника роботи – й передбачає консультаційну допомогу з його боку, а також творчий розвиток здобувачем тематики та розділів дослідження. В контексті індивідуальної освітньої траєкторії (ІОТ) студенту надається право вибору теми курсової роботи. Здобувач може запропонувати свою тему з обґрунтуванням доцільності її дослідження.

<sup>1</sup> використання елементів неформального навчання – здобувач із запропонованих як альтернативних форм практичних занять (проходження дотичних до тем модуля онлайн курсів на платформах Прометеус, Освіторія, EdEra та ін.) може обрати 1 і за наявності сертифіката отримати кількість балів передбачених за конкретну тему.

При виборі теми необхідно враховувати, наскільки питання, розгляд яких передбачається в курсовій роботі, забезпечені джерелами та фаховою літературою. За потреби текст основної частини роботи можна ілюструвати мапами, схемами, таблицями, діаграмами, графіками, фотографіями, малюнками тощо. Розміщений у тексті графічний матеріал повинен містити пояснення. Загальний обсяг курсової роботи повинен бути в межах 20 – 25 сторінок тексту набраного на комп'ютері з інтервалом 1,5 (без додатків).

Методичні рекомендації з виконання курсових робіт оприлюднені на офіційній сторінці ФІМВ за лінком <https://www.uzhnu.edu.ua/uk/infocentre/get/87024>.

## **7. ІНСТРУМЕНТИ, ОБЛАДНАННЯ ТА ПРОГРАМНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ, ВИКОРИСТАННЯ ЯКИХ ПЕРЕДБАЧАЄ НАВЧАЛЬНА ДИСЦИПЛІНА**

Технічні засоби: ноутбук та проєктор для презентацій.

Обладнання: карта, дошка.

Навчальна платформа Moodle uzhnu.

## **8. РЕКОМЕНДОВАНІ ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ**

### **Основна література:**

1. Громадянська освіта. Підручник для 8 класу загальної середньої освіти / Пометун О., Ремех Т., Серова Г. Київ: Видавничий дім «Освіта», 2025. 102 с.
2. Громадянська освіта. Підручник для 8 класу загальної середньої освіти / Васильків І., Кравчук Д., Танчин І. Тернопіль: «Астон», 2025. 128 с.
3. Модельна навчальна програма «Вступ до історії України та громадянської освіти. 5 клас» для закладів загальної середньої освіти (автори Гісем О.В., Мартинюк О.О.) «Рекомендовано Міністерством освіти і науки України» наказ Міністерства освіти і науки України від 12 липня 2021 року № 795 (у редакції наказу Міністерства освіти і науки від 10 серпня 2021 року № 898). URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/Navchalni.prohramy/2021/14.07/Model.navch.prohr.5-9.klas.NUSH-poetap.z.2022/Hromad.ta.istor.osv.hal/Vstup.do.ist.Ukr.ta.hrom.osv-5.kl.Hisem.Martynyuk.10.08.pdf>
4. Модельна навчальна програма «Громадянська освіта. 6 – 9 клас» для закладів загальної середньої освіти (авт. Васильків І. Д., Кравчук В. М., Танчин І. З.). Рекомендовано Міністерством освіти і науки України (наказ Міністерства освіти і науки України від 19.12.2024 № 1768) URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/Navchalni.prohramy/2024/Model.navch.prohr.5-9.klas-2024/30-12-2024/hromadyanska-osvita-6-9-kl-vasylkiv-ta-in-30-12-2024.pdf>
5. Україна і світ: вступ до історії та громадянської освіти (інтегрований курс): Підручник інтегрованого курсу для 5 класу закладів загальної середньої освіти / І. Щупак. Київ: Оріон, 2022. 190 с.
6. Україна і світ: вступ до історії та громадянської освіти (інтегрований курс): Підручник інтегрованого курсу для 6 класу закладів загальної середньої освіти / І. Щупак, Н. Власова, Д. Секеринський. Київ: Оріон, 2023. 256 с.
7. Україна і світ: вступ до історії та громадянської освіти (інтегрований курс): Підручник інтегрованого курсу для 7 класу закладів загальної середньої освіти / І. Щупак, Д. Секеринський, Н. Власова. Київ: УОВ «Оріон», 2024. 288 с.
8. Хартія Ради Європи з освіти для демократичного громадянства й освіти з прав людини. URL: <http://ukr.theewc.org/Content/What-we-do/Demokraticna-shkola/Navchal-nimateriali>

## Додаткова:

1. Бухун А. Г. Громадянська освіта української молоді: нормативні засади та неперервність розвитку. Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах. 2021. № 74, Т. 1. С. 66–71.
2. Вивчаючи міжнародне гуманітарне право : навчально-методичний посібник для закладів середньої освіти / М. Єлігулашвілі, О. Козорог, Т. Короткий, Н. Хендель; за ред. к.ю.н. Т. Короткого. Київ, УГСПЛ; Одеса : Фенікс, 2019.
3. Громадянська освіта: мистецтво творити зміни / Ключко К., Колесник Л. Київ: Компрінт, 2020. 74 с.
4. Демократична школа. Всеукраїнська програма освіти для демократичного громадянства: практичний посіб. / заг. ред. Олени Шинаровської. URL: <https://theewc.org/content/uploads/2020/02/Tool-for-Democratic-School-Development-webUkrainian.pdf>
5. Демократичне врядування в школах. URL: <http://ukr.theewc.org/Content/Whatwe-do/Demokraticzna-shkola/Navchal-ni-materiali> 21
6. Мелеганіч Г. Громадянська освіта як необхідна передумова євроінтеграції України. Міжнародний науковий вісник. Випуск 2 (18). Ужгород, 2018. URL: <http://visnyk-international.uzhnu.edu.ua/article/view/2218-5348.2019.2%2818%29.22-37>
7. Том I з ОДГ/ОПЛ "Навчаючи демократії". URL: <http://ukr.theewc.org/Content/Whatwe-do/Demokraticzna-shkola/Navchal-ni-materiali>
8. Том II з ОДГ/ОПЛ "Зростаємо у демократії". URL: <http://ukr.theewc.org/Content/Whatwe-do/Demokraticzna-shkola/Navchal-ni-materiali>
9. Том III з ОДГ/ОПЛ "Живемо в демократії". URL: <http://ukr.theewc.org/Content/Whatwe-do/Demokraticzna-shkola/Navchal-ni-materiali>
10. Том IV з ОДГ/ОПЛ "Беремо участь у демократії". URL: <http://ukr.theewc.org/Content/Whatwe-do/Demokraticzna-shkola/Navchal-ni-materiali>
11. Том V з ОДГ/ОПЛ "Досліджуємо права дитини". URL: <http://ukr.theewc.org/Content/Whatwe-do/Demokraticzna-shkola/Navchal-ni-materiali>
12. Том VI з ОДГ/ОПЛ "Навчання демократії". URL: <http://ukr.theewc.org/Content/Whatwedo/Demokraticzna-shkola/Navchal-ni-materiali>
13. Участь молоді у розвитку громадянського суспільства в Україні: колективна монографія / Палагнюк Ю. В., Костева Т. Б., Соловійова А. С. та ін. ; під заг. ред. проф. Ю. В. Палагнюк, доц. О. Л. Файчук. Миколаїв : Іліон, 2021. 328 с.
14. Хартія для всіх (дитяче видання "Хартії"). URL: <http://ukr.theewc.org/Content/Whatwe-do/Demokraticzna-shkola/Navchal-ni-materiali>
15. Хартія Ради Європи з освіти для демократичного громадянства і прав людини (скорочене видання) URL: <http://ukr.theewc.org/Content/Whatwedo/Demokraticzna-shkola/Navchal-ni-materiali>
16. Шніцер М., Шніцер І. Актуальні питання громадянської освіти молоді України. Традиційні та інноваційні підходи до наукових досліджень: збірник наукових праць з матеріалами VII Міжнародної наукової конференції, м. Чернівці, 9 серпня, 2024 р. Вінниця: ТОВ «УКРЛОГОС Груп, 2024. С. 136 – 137.
17. Шніцер М., Шніцер І. Інформальна громадянська освіта. Технології та суспільство: взаємодія, вплив, трансформація: збірник наукових праць з матеріалами II Міжнародної наукової конференції, м. Львів, 26 липня, 2024 р. Вінниця: ТОВ «УКРЛОГОС Груп, 2024. С. 144 – 145.

**Інформаційні ресурси:**

1. Живемо в демократії /навчальні матеріали з освіти для демократичного громадянства та освіти з прав людини. URL: <https://www.living-democracy.com/uk/>
2. Рада Європи. URL: <http://www.coe.int/en>
3. Офіс Ради Європи в Україні. URL: <https://www.coe.int/uk/web/kyiv>
4. ООН. URL: <http://www.un.org/en/index.html>
5. Офіс ООН в Україні. URL: <http://www.un.org.ua/en/>
6. ЮНЕСКО. URL: <http://en.unesco.org/>
7. ЮНІСЕФ. URL: <https://www.unicef.org/>
8. Представництво ЮНІСЕФ в Україні. URL: <https://www.unicef.org/ukraine/ukr/>
9. Організація з безпеки та співробітництва у Європі (ОБСЄ). URL: <http://www.osce.org/>
10. Бюро демократичних інститутів та прав людини (БДІПЛ ОБСЄ). URL: <http://www.osce.org/odihr>